

Zbiory archiwalne

Zasób **Archiwum Państwowego w Elblągu z siedzibą w Malborku** według stanu na dzień 31 grudnia 2013 roku obejmuje 778 zespołów, liczących ogółem ponad 158 000 jednostek archiwalnych i ponad 2 kilometry akt z lat 1584 – 2011.

Bezpośredni wpływ na kształtowanie zasobu miały uwarunkowania historyczne oraz funkcje i zadania jakie pełniła placówka przed uzyskaniem statusu archiwum wojewódzkiego.

Terytorium pozostające obecnie w kompetencjach Archiwum Państwowego przechodziło na przestrzeni ostatnich ośmiu stuleci liczne przemiany polityczne i administracyjne. Były to kolejno okresy przynależności: do państwa krzyżackiego (XIII w.- 1466), Królestwa Polskiego, z wyłączeniem części tworzącej tzw. Prusy Książęce (1466-1772), okres monarchii pruskiej (1772-1919) i państwa niemieckiego (1919-1945). W 1945 roku obszar został w całości włączony do Polski.

Od 1822 roku nadzór archiwalny nad prowincjami wschodnio- i zachodniopruską sprawowało Archiwum Prowincjonalne w Królewcu. Działalność tej instytucji miała istotne znaczenie dla skutecznego i planowego gromadzenia zasobu historycznego tych ziem. Obok odziedziczonych po archiwum książęcym dokumentów z czasów państwa krzyżackiego, trafiły tam także archiwalia urzędów wytworzone w okresie przynależności Prus Królewskich do Rzeczypospolitej oraz akta ówczesnych instytucji pruskich szczebla prowincjonalnego i lokalnego. W 1901 roku utworzono Królewskie Archiwum Państwowe w Gdańsku, które objęło swoim zasięgiem obszar ówczesnej prowincji Prusy Zachodnie. W konsekwencji w Archiwum Państwowym w Gdańsku znalazł się zasób historyczny obejmujący m.in. obszar Żuław, Powiśla i ziemi elbląskiej. W okresie międzywojennym został on niestety poważnie zubożony w związku z wywiezieniem najważniejszych zespołów do Państwowego Tajnego Archiwum Pruskich Dóbr Kultury w Berlinie-Dahlem.

Po zakończeniu drugiej wojny światowej akta historyczne o charakterze ogólnym, dotyczące całego Pomorza Wschodniego i specjalia dotyczące obszaru województwa gdańskiego w granicach z lat 1946-1975 roku zgromadzono w Archiwum Państwowym w Gdańsku. Natomiast archiwalia z obszaru byłej prowincji wschodniopruskiej, głównie akta administracji państwowej i specjalnej z terenu zachodniej Warmii weszły częściowo do zasobu Archiwum Państwowego w Olsztynie.

Zasób Archiwum Państwowego w Elblągu z siedzibą w Malborku składa się obecnie z materiałów archiwalnych przejętych po archiwach powiatowych w Elblągu i Malborku oraz materiałów przejmowanych od 1976 roku tj. po uzyskaniu przez placówkę statutu archiwum rangi wojewódzkiej w odniesieniu do podległego mu kompetencyjnie obszaru.

Zasadnicza część zasobu AP w Elblągu obejmuje akta wytworzone po 1945 roku. Wyjątkiem są księgi pruskich urzędów stanu cywilnego oraz akta pozostałe po urzędach administracji pruskiej przejęte wprost z registrarur nadzorowanych obecnie jednostek. Składają się na nie w większości akta sądowe i notarialne oraz dokumentacja katastralna.

Podstawę zasobu AP w Elblągu stanowią akta powstałe w wyniku działalności administracji ogólnej, zarówno państwowej jak i samorządowej różnych szczebli. Z okresu administracji pruskiej przechowywane są jedynie archiwalia władz powiatowych Malborka tj. Starostwa Powiatowego i Wydziału Powiatowego lat 1799-1944. Obok wspomnianych do najbardziej wartościowych w zasobie archiwum należą również akta Rejencji Kwidzińskiej z lat (1773-) 1808-1939. Znajdujący się w zasobie fragment tego zespołu, liczący blisko 14000 j.a. tworzą m.in. akta Wydziału Kościołów i Szkół, obrazujące system organizacji szkolnictwa powszechnego i sieci parafialnej w tej części Prus Zachodnich.

Największą wartość źródłową dla pierwszych lat powojennych mają akta starostw powiatowych, zarządów miejskich, powiatowych i miejskich rad narodowych z lat 1945-1950. Zachowane materiały ilustrują całokształt spraw społeczno-gospodarczych i początki działalności administracji polskiej na terenie powiatów wchodzących wówczas w skład województwa gdańskiego. Działalność najniższego szczebla administracji państwowej znajduje odzwierciedlenie w aktach: gminnych rad narodowych z lat 1945-1954, prezydiów gromadzkich rad narodowych powiatów:

braniewskiego, elbląskiego, kwidzyńskiego, malborskiego, nowodworskiego i sztumskiego z lat 1954-1972 oraz gminnych rad narodowych i urzędów gmin województwa elbląskiego z lat 1973-1990.

Do najcenniejszych i najlepiej zachowanych zespołów archiwalnych w zasobie należy Zarząd Odbudowy Zamku w Malborku. Różnorodne pod względem treści i formy akta odzwierciedlają dzieło odbudowy malborskiego zamku na przestrzeni blisko 150 lat. W skład zespołu wchodzi również archiwalia obcej proveniencji, spuścizny, prywatne kolekcje i darowizny dotyczące tematyki zamkowej i miasta Malborka.

Dla badacza stosunków narodowościowych na tym terenie istotnym źródłem mogą być akta Komisji Plebiscytowych na Żuławach i Powiślu w 1920 roku. Zagadnienia kształtowania sieci szkolnictwa w ówczesnych powiatach elbląskim, malborskim i kwidzyńskim znajdzie użytkownik w materiałach inspektoratów szkolnych z lat 1945-1950. Wartość historyczną i użytkową mają zbiory akt osiedleńczych.

Najstarszy chronologicznie zespół w zasobie tworzą akta dotyczące posiadłości rodu von Groebben z XVII i XVIII wieku oraz dokumentacja zarządu domeną Nowa Wioska.

Przechowywane materiały instytucji wymiaru sprawiedliwości można podzielić na dwie zasadnicze grupy tj. akta sądów i prokuratur oraz akta notariuszy. W obrębie pierwszej grupy przeważa pod względem ilościowym dokumentacja sądów obwodowych (Amtsgerichte) z lat 1772-1945. Akta sądów powszechnych i prokuratur (wojewódzkich, okręgowych, powiatowych, grodzkich) działających po 1945 roku są sukcesywnie przejmowane do zasobu. Osobną grupę stanowi spuścizna akt notariuszy sztumskich i kwidzyńskich.

Bardzo ważną grupę rzeczową stanowią akta urzędów stanu cywilnego. Utworzone na terenie Niemiec w październiku 1874 roku. urzędy stanu cywilnego przejęły kompetencje parafii wyznaniowych w zakresie rejestracji ludności. W zasobie Archiwum przechowywane są obecnie 144 zespoły urzędów stanu cywilnego.

Jedną z charakterystycznych cech zasobu jest znaczna ilość akt przedsiębiorstw przemysłowych i zakładów pracy. Materiały dotyczą różnych dziedzin wytwórczości i ukazują specyfikę, strukturę zawodową i rozmieszczenie poszczególnych gałęzi produkcji na terenie byłego województwa elbląskiego. Liczną grupę stanowią również akta inspektoratów i kombinatów rolnych. W dziale spółdzielczość dominują akta rolniczych spółdzielni produkcyjnych, związków kółek rolniczych, spółdzielni rzemieślniczych i handlowych.

Zbiór kartograficzny przechowywany w archiwum ogranicza się do planów topograficznych z początków ubiegłego stulecia. Znaczny odsetek stanowią również plany i szkice katastralne obrębów powiatu elbląskiego, malborskiego, pasłęckiego i braniewskiego z lat 1831-1945.

Plany sytuacyjne gromad oraz geodezyjne szkice pomiarowo-klasyfikacyjne gruntów można znaleźć również w zespołach archiwalnych powiatowych biur geodezji i urzędzeń rolnych z lat 1945-1975.

Dokumentacja techniczna z lat 1875-1944 znajduje się w zespole Stocznia Schichau w Elblągu. Materiały w postaci planów, rysunków i szkiców jednostek pływających produkowanych w stocznich Schichau po pełnym opracowaniu będą stanowiły cenne źródło dla badaczy dziejów przemysłu stoczniowego w Rzeszy.

W zasobie Archiwum znajdują się również materiały fotograficzne dotyczące powojennego Elbląga oraz bardzo interesująca dokumentacja pozaaktowa (różnego typu) pochodząca z okresu drugiej wojny światowej.

Archiwum posiada częściowo zmikrofilmowane księgi stanu cywilnego oraz całość dokumentacji ikonograficznej, rysunków i planów Zarządu Odbudowy Zamku w Malborku.

Materiały archiwalne dotyczące obszaru działania AP w Elblągu można odnaleźć także w Tajnym Archiwum Dóbr Pruskich w Berlinie-Dahlem, Archiwum Akt Dawnych w Warszawie, Ewangelickim Centralnym Archiwum w Berlinie i Urzędzie Stanu Cywilnego Nr.1 w Berlinie.

Księgozbiór Archiwum Państwowego w Elblągu z siedzibą w Malborku obejmuje obecnie ponad 5400 woluminów. Są to przede wszystkim wydawnictwa z zakresu archiwistyki, archiwoznawstwa, historii i prawoznawstwa.

Najcenniejszą jego część stanowi księgozbiór przedwojenny (sprzed 1945) liczący około 1200 pozycji, z których

najstarsza pochodzi z drugiej połowy XVIII wieku. Są to przede wszystkim urzędowe zbiory norm prawnych obowiązujących w państwach pruskich i Rzeszy Niemieckiej oraz dzienniki urzędowe organów administracji centralnej i terenowej szczebla powiatowego i rejencyjnego z lat 1810-1943. Wśród tych ostatnich należy wymienić Amtsblätter dla Rejencji w Kwidzynie i w Gdańsku. Znaczny odsetek stanowią również wydawnictwa podręcznikowe, regulaminy, skorowidze, przepisy i instrukcje służbowe przeznaczone głównie dla urzędników pruskich.

Z publikacji dotyczących spraw regionalnych zachowały się między innymi preliminaże budżetowe, sprawozdania władz miejskich Elbląga i Malborka oraz władz powiatowych Malborka, księgi adresowe Elbląga, roczniki Marienburger Zeitung, monografie i opracowania historyczne.